

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ. שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ב

פרשת במדבר

א. כלי יקר.
פרק ב' פסוק יח':

דָּגַל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם מְנַשֶּׁה וּבְנֵימִין יָמָה,
וְיִשְׁלָשִׁים יִסְעוּ. כִּי מַעֲלַת הַגְּבוּרָה
שְׁלִישִׁית, וּכְתִיב בָּהֶם: "לִפְנֵי אֶפְרַיִם וּבְנֵימִין
וּמְנַשֶּׁה עוֹרְרָה אֶת גְּבוּרָתָךְ" וְגו' (תהלים פג).
כִּי יוֹסֵף בְּכוֹר שׁוֹר, אֲשֶׁר לוֹ הַכַּחַ וְהַגְּבוּרָה,
וְ"בְנֵימִין זָאב יִטְרֹף" (בראשית מט, כז). וְקִנְיָן זֶה
הוֹלֵךְ וּפּוֹחֵת, כִּי מִיּוֹם תֵּשׁ כַּחוֹ שֶׁל אָדָם,
מִצַּד הַתַּכַּח הַלַּחַה הַשְּׂרָשִׁית, כִּי יוֹם הַמּוֹת
מִתְחִיל מִיּוֹם הַוָּלְדוֹ. עַל כֵּן תְּנִיחֶם לְרוּחַ
מַעֲרָבִי, כִּי בְּאוֹתוֹ רוּחַ הַשֶּׁמֶשׁ הוֹלֵךְ וְחָסֵר.

דָּגַל מַחֲנֵה דָן אֲשֶׁר נִפְתְּלִי "צִפְנָה", אֲשֶׁר
מִשָּׁם זָהָב יֵאָתֶה (על פי איוב לו, כב).
וְשִׁלְשָׁתָן הָיוּ בְּעַלֵי עֵשֶׂר, שְׁנָאָמַר: "מֵאֲשֶׁר
שָׁמְנָה לְחֶמּוֹ" (בראשית מט, כ), וְכְתִיב: "נִפְתְּלִי
שָׁבַע רְצוֹן וּמְלֵא בְרֶכֶת ה'" (רברים לג, כג) הִיא
תַעֲשִׂיר, וְשִׁבְטֵי דָן עָשָׂה עֲגָלֵי זָהָב בְּעִבּוּר רַב
זָהָב שֶׁהִשְׁפַּע לָהֶם, וְעַל כֵּן הָיָה מְאֹסֵף לְכָל
הַמַּחֲנֹת. וְקִנְיָן זֶה הַפְּחוֹת שֶׁבְכָלֶם, לְכַךְ נֶאֱמַר
בוֹ: "לְאַחֲרָנָה יִסְעוּ". וּפְנִיחַת כָּלֶם אֶל הַשְּׂכִינָה
שֶׁבְּאַמְצֵעַ, כִּי כָּלֶם כְּאַחַד טוֹבִים כְּשֶׁמִּשְׁמָשִׁין
בָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם.

יִדְהוּדָה רֵאשׁ דָּגַל, כִּי הוּא מְלֵךְ וְנִקְרָא "גִּיּוֹר
אַרְיֵה", עַל כֵּן דִּינּוֹ לִילֵךְ בְּרֵאשׁ
בְּמַלְחָמָה. וְכֵן "דָּן גִּיּוֹר אַרְיֵה" הִלֵּךְ בְּאַחֲרָנָה, כִּי
עָקַר הַמַּלְחָמָה פָּנִים וְאַחֲוֹר. וְרֵאוּבֵן בְּכוֹר רֵאשׁ
דָּגַל, וְכֵן אֶפְרַיִם רֵאשׁ דָּגַל, כִּי יוֹסֵף הַבְּכוֹר.

אגרות

1. כִּי יוֹסֵף מְלֵךְ הָיָה, מֵה מְצִיק לוֹ כֵּאֵן?
2. מֵה לְדַעְתּוֹ הַמּוֹתֵף לַעֲלֹת הַשְּׂבָטִים: אֶפְרַיִם, מְנַשֶּׁה וּבְנֵימִין.
3. אִיךְ יוֹסֵף מִתְקַשֵּׁר לָנֶה?
4. "כִּי יוֹם הַמּוֹת מִתְחִיל מִיּוֹם הַוָּלְדוֹ" אִיךְ זֶה קִשּׁוֹר לְכֵאֵן וּמֵה הַרְצִיּוֹן כִּכְךָ?
5. מֵה יֵשׁ בְּצִפּוֹן וּלְמֵה זֶה "פְּחוֹת"?
6. אִיךְ כִּכְךָ זֶה נִתֵּן לְתַקֵּן מִצַּד זֶה?
7. יְהוּדָה הַרֵאשׁוֹן וְדָן הַאֲחֵרוֹן, לְמֵה?
8. מֵה מִתְבַּטֵּאת הַבְּכוֹרוֹת לֵב רֵאוּבֵן וְאֶפְרַיִם?

* * *

פרק ג' פסוק יג':

(יג) **כִּי לִי כָּל בְּכוֹר מִקְדָּם הָיְתָה הָעֵבֹדָה בְּבְכוֹרוֹת⁴⁵ בַּיּוֹם⁴⁶ הַהוּא**

כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הַקְדַּשְׁתִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הַקְדַּשְׁתִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל. אֲמַנֶּם בְּמִפְתַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁהָיוּ הַבְּכוֹרוֹת רְאוּיִם לְעֹנֵשׁ בְּעֹן הַדּוֹר, מִפְּנֵי הַיּוֹתֵם הַיּוֹתֵר נִקְבְּדִים⁴⁷, וּבְהַיּוֹתֵם בְּלִמְיֵי רְאוּיִם לְהַנְצִיל מִמִּפְתַּת מִדְּיָנָה⁴⁸, בְּעֵנְוֹן "פֶּן תִּסְפָּה בְּעֹן הָעִיר"⁴⁹ (בראשית יט, טו.) וְאֲנִי הַצְּלַתִּים בְּמָה שֶׁהַקְדַּשְׁתִּים לִי, בְּעֵנְוֹן שֶׁהָיוּ אֲסוּרִים לְהִתְעַסֵּק בְּעֵבֹדַת הַדְּיוּט, כְּמִשְׁפַּט כָּל הַקְדָּשׁ שֶׁהוּא אֲסוּר בְּגִזְזָה וְעֵבֹדָה⁵⁰. וְלִמְעַן יִהְיוּ מִתְרִים בְּזֶה הַצְּרָכִים פְּדִיּוֹן, כְּמִשְׁפַּט כָּל הַקְדָּשׁ הַיּוֹצֵא לְחֵלִין, בְּאֶמְרוֹ "וְכָל בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיַד תִּפְדֶּה"⁵¹ (שמות יג, יג), וְלֹא בְּשִׁבִיל זֶה הַפְּדִיּוֹן הָיוּ פְּטוּרִים מִן הָעֵבֹדָה. וְעַכְשָׁיו שֶׁחֲטָאוּ מֵאֲסֻתִּים⁵², וְלִקְחָתִי הַלְוִיִּם תִּתִּיחֶם לְפְדִיּוֹן "וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם" (פסוק יב) - לְעֵבֹדָה⁵³. מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ⁵⁴. מִכָּאן וְלְהַבָּא⁵⁵, הָאָדָם לְפְדִיּוֹן⁵⁶ וְהַבְּהֵמָה לְזִבְחָה⁵⁷. אֲנִי ה'. לֹא שְׁנִיתִי (על פי מלאכי ג, ו), כְּשֶׁמֵּאֲסַתִּי הַבְּכוֹרוֹת⁵⁸, כִּי זֶה הַהֲשַׁתְּנוֹת קָרָה לֹא מִצְדִּי אֲבָל מִצְדָּם שֶׁחֲטָאוּ⁵⁹. וְכֵן כְּשֶׁנְּצִיחִי שֶׁיִּפְדוּ הַלְוִיִּם אֶת הַבְּכוֹרוֹת בְּדוֹר הַזֶּה, וְלֹא כֵן לְהַבָּא⁶¹, כִּי אֲמַנֶּם בְּדוֹר הַזֶּה הֵם רְאוּיִים לְקַף וְלֹא כֵן לְהַבָּא⁶².

כאשר אינם צדיקים גמורים, אז חל הדין של "אשר הכרתי ממך צדיק ורשע" (יחזקאל כא, ט) או "תספה בעון העיר". 49. שהוא דרגת לוט, שהיה צדיק יחסי לאנשי המקום אבל לא צדיק גמור. וזאת, אולי, לעומת נח שלשיטה אחת היה "צדיק תמים", כלומר צדיק גמור, ובמילא הוציאו הקב"ה מדין המבול בזה שהוציאו ממקום המבול שלשם אינו שיין. לפי זה יובן מדוע על לוט נאסר להביט על החרבן ממנו ניצל בזכות אברהם, ואילו אצל נח לא מצינו כל איסור דומה. 50. כלומר, הקדשת הבכורים בדיני קדושה הוציאה אותם מהדין של ראוים ליענש בעון הדור. אולם הם מעתה אסורים בכל עבודת הדיוט, עקב מעמדם החדש של קדושת בכור. 51. ופעולה זאת של פדיון אינה מעלה ואינה מורידה ביחס לדין בכורה שיש להם כעובדי ה' במקדש, שהוא נשאר אצלם באשר הוא מהותי להם באשר הם בכורים פטורי רחם. 52. מאותו תפקיד מהותי שהיה להם מאז ומתמיד - עבודת המקדש, ושאינו כינו ובין הקדושה שהוטלה עליהם ערב מכת בכורות ולא כלום. 53. הרי שני פדיונות: א. פדיון הבכור (חמש סלעים) מדין קדושתו שנחתה עליו ערב מכת בכורות, קדושה שהיא נצחית ובמילא מחייבת פדיון זה עד עצם היום הזה (רבינו מפרש כנראה את הפעל "הקדשתו" עבר מוקדם, כלומר עוד לפני המכה הקדשתו אהכס, כדי למנוע את חלות המכה עליכם). ללא פדיון זה מוקדש לחול אסור כל בכור בעבודת חולין. ב. פדיון תפקיד, דהיינו של עבודת המקדש, כאשר הלוויים באים תחתיהם. שני פדיונות אלה שונים זה מזה, וכך סדר הדברים: א. הבכור נולד עם תפקידים מיוחדים בעבודת המקדש. ב. ניתוסף לו מעמד של קדושה ערב מכת בכורות. ג. מעמד זה מחייב פדיון (ה' סלעים) לכל בכור אשר יולד כדי להתיר לו לעסוק בעבודת חולין. ד. תפקידו המקורי של הבכור הוחלף אחרי חטא העגל בתהליך של פדיון בכור בלוי. 54. בניגוד לטעמי המקרא, וזאת על פי שיטת רבינו בענין "הקדשתו", שאי אפשר לפרש אותה על הבהמה שאין לה בחירה, ולא שיין לומר עליה "פן תספה בעון העיר". 55. פירוש "יהיו" - עתיד. 56. המתירו בעבודת חולין. 57. בדין שלמים, והבשר נאכל לבעלים. 58. ופדיתו אותם בלויים. 59. והעיקרון נשאר קבוע, דהיינו להפקיד את עבודת המקדש אצל 'היותר נכבדים', שאלה היו הבכורים ועתה הם הלוויים. 60. רואים את האלמנט של "לא שניתו". 61. לעומת הפדיון האחר (חמשה סלעים) הנוהג בכל דור ודור ובכל בכור ובכור, שהיא תוצאה מהקדשת הבכורים שהיא נצחית באשר נעשתה על ידי הקב"ה. 62. מסירת תפקידי הבכורים ללוויים אינה סותרת את "אני ה'" באשר לא הוא אשר מינה את הבכורים לתפקידים, אלא כך היה מקובל עקב 'היותם נכבדים'. לכן החלפתם על ידי הלוויים היא משום שעתה הם (הלוויים) 'היותר נכבדים'. מכוח מעמדם של הבכורים נובע מעמד הלוויים, כאשר 'מכר' בכור ללוי רק הזכות שהיתה בידו, והיא מכוח המקובל ולא מצוייו ה'.

45. רבינו מבחין בין "לי" הנאמר ברישא של פסוקנו אצל הבכורים ובסיפא אצל הלוויים, ובין "הקדשתי לי" שבאמצע הפסוק. ה"לי" פירושו לעבודתי, כלומר תפקיד שהיה מוטל או שהיה מנת חלקם של חלק מסוים של העם (בכורים / לויים), אבל שאינו זוקק לו כל מעמד מיוחד של קדושה וכדו'. מאז ומתמיד מוטל היה על הבכורים לעשות את עבודת המקדש, כאשר בעת ובעונה אחת יכלו לעסוק גם בעבודת חול, וזה וזה יתקיימו בידיהם. 46. לדעת רבינו כאן מתחיל ענין חדש. אין לפרש "כי לי כל בכור ביום הכותי וכו'", אלא תחילה עלינו לדעת שתפקיד הבכורים היה עבודת המקדש. ועתה מבארת התורה איך זה קרה שלתפקידים זה ניתוסף מעמד חדש, הוא מעמד הקדושה ("הקדשתי"), המביא בעקבותיו את כל ההשלכות הנובעות ממעמד זה, כגון איסור עבודת חול וכדו'. 47. ולא משום שחטאו במצרים יותר משאר העם (ועיין רבינו לעיל שמות יג, טו). 48. ההדרגת טובים עם רעים. אולם אם הטובים הם מצויינים בדרגתם של צדקות בבחינת צדיקים גמורים, אינם נחשבים כחלק מן הצבור כלל וכלל, וממילא הגזירה על הצבור ("עון העיר") אינה שייכת להם. רק

במדבר

אלות

1. מנין נובעת המיוחדות של הפסוקים ואף מה זה היה מחייב אותם?
2. בעת מכת הפסוקים קרה שינוי מסוים, מהו ולמה?
3. עם הקדשת הללוים חל שינוי במצמד, מאיפה כח בא שינוי זה ואף מה הוא מחייב?
4. "האדם לפדיון והפחמה לפחח" איך ולמה?
5. למה מאס הק"ה בפסוקים ומה היתה התוצאה מכך?
6. למה פדיון הפן נהג לפי הדורות?

* * *

ג. תוספת ברכה . וידבר ה' אל משה פקד את בני לוי (ג' י"ד ט"ו)
 יש להעיר למה במנין זה (מן פקידות הלויים) נצטוו רק משה לבדו בלא אהרן (ועיין להלן פסוק ל"ט ברש"י). לא כמו הפקידות הקודמות. ואפשר לוטר בטעם הדבר, משום דמשונה מנין הלויים ממנין כל השבטים, כי כל השבטים הפקדו מבן עשרים שנה והלויים מבן חודש. ומבואר במדרש, כי יען שלא יתכן שיכנסו משה לכל בית להביט בעריסה את התינוק ולדרוש אחר זמן לידתו, לכן היה בת קול נכנס ויוצא עמו לכל בית, ומכיון שנכנס לשם ה' הבת קול מכריז כי בבית הזה יש כך וכך ילדים, ועל יסוד זה רשם לו משה את המנין. וכפי שמתבאר סוף פרשה בהעלתך ערך מעלה כנו מדבור תמידית ותכופי מן השמים לא זכה רק משה, ולכן לא נמסרה פקידות זו רק אליו לבדו ולכן כתיב רק וידבר ה' אל משה.

אלות

1. איפה קושי מוצא כרש"י כאן ואיפה סוף קושי זה?
2. מה היה ההפך בין ספרית הללוים לצומת כלל ישראל?
3. האם הפך זה הוא מצמד למצמד-רציוני ומה הרציון ככך?
4. תשובתו היא צפ"י הנאמר במדרש, היש לפי תשובה פשוטה יותר?

* * *

ד. חזקוני.

פרק ד' פסוקים א', ב', ד', ו': ד (א) אל משה ואל אהרן, לפי שאהרן ובניו ישימו את משא הקהלים בכתף. (ב) נשא את ראש בני קהת, אף על פי שגרשון בכור היה הקדים קהת תחלה לפי שהיה הוא נושא את הארון. (ד) וכמו בה, ממנה, דוגמא: והגותר בבשר ובלחם⁴⁶, ביום משחו אותם⁴⁷, וכן: אשר ישרתו לה בהם⁴⁸. (ו) ושמו בדיה, ומה שנאמר: לא יסורו ממנו⁴⁹, ארבעה בדים היו, שנים קבועים בו, ועליהם נאמר: לא יסורו ממנו, ועל השנים אחרים הוא אומר: ושמו את בדיו. ד"א לא היו שם רק שני בדים, אך שני חריצים היו בבדים ונותנין הטבעות בחריצים שלא יפול הארון על התולך ראשון ברדתו ועל התולך האחרון בעלותו. ד"א ושמו בדיו, על כתפות הנושאים⁵⁰.

אלות

1. לכאורה מה הקושי בפסוק א' יש לפאר?
2. צל איפה קושי צונה כרש"י בפסוק ב'?
3. מאיפו צומת הוא מצינו בפסוק ד'?
4. עוף תשובות שונות ניתנות כאן לפניהם לא ברורה, מה הפניה ומה הן התשובות?

* * *